

УДК 821.161.2.09:159.964.2

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Світлана Миколаївна Натяжко

orcid.org/0000-0003-2702-6481

natyazhkova@mail.ru

Аспірантка

*Кафедра теорії літератури та зарубіжної літератури
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Пр. Волі, 13, 43025, м. Луцьк, Україна*

Анотація. Підкреслюється важливість та актуальність дослідження психоаналітичного наративу. Подано основні віхи становлення і розвитку психоаналітичних досліджень в українському літературознавстві від початку ХХ до початку ХХІ століття, окреслено основні етапи становлення психоаналітичної школи в Україні. Доведено доцільність вивчення психоаналізу як методу дослідження та інтерпретації сучасної художньої літератури. Здійснено детальний огляд критичної літератури українських дослідників ХХ – ХХІ століття стосовно застосування психоаналізу при дослідженні особистості та творчості письменників. Значна увага приділена працям, що з'являються в українському теоретико-літературному дискурсі останніми роками, оскільки вони дають змогу розширити діапазон залучених у літературознавство психоаналітичних досліджень. Здійснено спробу аналізу ефективності психоаналітичної методології. З цією метою запропоновано звернути увагу на твори сучасної літератури, які пишуться із закладеним у підтекст психоаналізом. Під час досліджень використовувався дискурсивний метод досліджень.

Ключові слова: психоаналіз, психоаналітичний наратив, психоаналітичні дослідження, психоаналітичне підґрунтя, український теоретико-літературний дискурс.

Використання психоаналітичного методу лікування в українській психіатрії має тривалу історію. Українські психотерапевти та психоаналітики, як і зарубіжні, активно користуються методом психоаналізу у своїх медичних практиках. По-іншому окреслюється ситуація із застосуванням психоаналізу в літературознавчих розвідках.

На сьогодні літературознавцями доведено, що психоаналіз і літературознавство взаємопов'язані. Художня література має свій психологічний зміст та психоаналітичні ідеї в художніх творах. Під впливом психоаналізу змінюється художній наратив, а кількість письменників-психоаналітиків серед авторів сучасної літератури збільшується (Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Н. Зборовська та ін.). Твори, що пишуться з використанням ідей психоаналізу, є цікавим об'єктом для наукових розвідок, тому що їхня тематика взята безпосередньо з життя.

Оскільки останнім часом відбувається поширення психоаналітичних знань у середовищі письменників, а це, у свою чергу, впливає на процес творчості і психологічний зміст літератури, з'являються нові аспекти, які потребують уваги літературознавців.

Зацікавлення літературознавців психоаналізом вилилось у ряд досліджень як у зарубіжній, так і в українській теоретичній науці. Психоаналітичні розвідки, що виникли з набутків фрейдизму, стосуються переважно питань психопатологічного характеру. Значна увага приділяється вивченню психічних рис творчої особистості письменника, включно зі страхами, невротами, інфантильними бажаннями, едіповим комплексом. Особливо яскраво це втілено в працях українських психоаналітиків першої третини ХХ століття (М. Вульф, С. Балеї, Л. Виготський, С. Гаєвський, Є. Перлін, В. Підмогильний, А. Халецький, І. Хмелевський та ін.).

Утім, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні, коли про психоаналіз почали знову відкрито говорити після так званих „сто років замовчування”, ситуація повинна була би змінитися на краще. Однак вона, навпаки, стає більш напруженою і потребує нового погляду на історію вкорінення психоаналітичних постулатів в українське літературознавство. З одного боку, ось уже протягом століття українські вчені широко послуговуються психоаналізом як одним із найбільш ефективних методів літературознавства. З іншого ж, русло наукового зацікавлення більшості сучасних дослідників залишається у межах фрейдівських постулатів. Ці тенденції, зокрема, помітні у працях Г. Грабовича, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Павличко, Л. Плюща та ін. Висновки українських дослідників сучасності коливаються між „сліпим” трактуванням науки Фрейда та виключно новими сферами її застосування, бо, за словами В. Підмогильного, „психоаналіза єсть „аналіза глибин”, болюче викриття всього схованого в темряві джерел людського єства. І те,

що вона появляє перед очі, здається, на перший погляд, таким гидким, страшним і негідним людини, що перша реакція на її твердження рідко коли не буває гостронегативна” [10, с. 280].

Саме тому мета нашої наукової розвідки полягає в тому, щоб дати короткий хронологічний зріз становлення психоеаналітичної школи в українському літературознавстві й простежити етапи дослідження психоеаналізу в сучасній літературній критиці. Важливо чітко окреслити значення психоеаналітичної терапії, зокрема методу психоеаналізу, для інтерпретації сучасної художньої літератури.

Історія психоеаналізу в Україні бере початок від кінця ХІХ ст., коли відбувається крах традиційних літературознавчих шкіл (біографічна, компаративістська, культурно-історична та ін.). На нашу думку, варто виділити п'ять періодів у розвитку психоеаналітичної школи в Україні:

1) кінець ХІХ ст. – дофройдівське трактування психоеаналізу І. Франком та практичне його застосування працівниками медичної сфери;

2) початок ХХ ст. – період активних психоеаналітичних наукових розвідок у літературних дослідженнях творчості українських митців (праці С. Балея, А. Халецького, В. Підмогильного, М. Вульф та ін.);

3) друга половина 20-х рр. ХХ ст. – боротьба між марксизмом та фройдизмом і період півстолітнього замовчування у розвитку психоеаналітичної школи;

4) 80–90-ті рр. ХХ ст. – нове зацікавлення психоеаналітичним літературознавством представниками феміністичної критики (С. Павличко, І. Жеребкіна, Т. Гундорова та ін.);

5) ХХІ ст. – початок нових кардинальних переосмислень та застосування психоеаналітичних гіпотез для вивчення сучасної художньої літератури.

Отже, більшість науковців вважають предтечею науки З. Фройда українського письменника, літературознавеця І. Франка. Він першим відреагував на ранній дофройдівський психоеаналіз як спосіб вивчення феномену несвідомого. Своєю працею „Із секретів поетичної творчості” Франко не лише окреслив основні завдання модерних літературно-психологічних студій, а й показав основні шляхи до пізнання психологічної таємниці творчості: „Сам факт, що в такій високій та скомплікованій психологічній діяльності, як поетична творчість, несвідомий елемент може грати важну чи,

може, головну роль, належить до досить нового наукового надбання” [11].

До цього ж періоду належать праці харківського вченого, літературознавця, лінгвіста, психолога О. Потебні та херсонського мовознавця й літературознавця Д. Овсянико-Куликовського. Проте кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст. характеризується зацікавленням психоаналізом здебільшого в медицині. „Психоаналіз привабив українських фахівців насамперед можливостями лікування дитячих неврозів, практичної допомоги психічно хворим дітям”, – наголошує українська дослідниця Л. Левчук [7, с. 233]. Провідну роль у цьому періоді відіграють лікарі Харківської клінічної лікарні № 15 (Сабурова дача), що згодом стала осередком психоаналітичних досліджень в Україні.

Лише на початку ХХ ст. розпочинається активна робота по застосуванню теорії психоаналізу до аналізу особистості митця в літературознавстві. Ще свого часу І. Франко окреслив головну мету літературознавства: „Пізнання сеї важної ролі несвідомого, а властиво „нижньої свідомості” в поетичній творчості є вельми важне не тільки для психолога, але також для літературного критика /.../ для науки важне пізнання його основної прикмети: *еруптивності його нижньої свідомості*, т. є. її здібності – час від часу піднімати цілі комплекси давно погребаних вражень і споминів, покомбінованих, не раз також несвідомо, одні з одними, на денне світло верхньої свідомості. А літературний критик, власне, в тій перевазі несвідомого при творчій процесі має певний критерій до оцінки, за якими творами стоїть правдивий поетичний талантизм, а де є холодне, розумове, свідоме складання, гола техніка, дилетантизм” [11]. Він дав поштовх дослідникам наступного етапу скеровувати свої дослідження до несвідомого письменника, до інфантильного періоду, до керівної ролі сублімаційних процесів у творчості. Український письменник-модерніст В. Підмогильний, керуючись тим, що у психічному житті людини немає ні випадковостей, ні дрібниць, поділяє погляд Франка на завдання психоаналізу: „Бо психоаналіза в галузі мистецтва, отже й літератури, якраз і має на увазі викрити ті несвідомі джерела, що живлять артиста і дають йому перший імпульс до творчості, визначити походження його хисту, установити, яке несвідоме своє бажання, яку свою несвідому фантазію здійснює артист в образах художнього твору” [10, с. 281].

Цікава, на наш погляд, оцінка ситуації „батьком” психоаналізу,

З. Фройдом, у Російській імперії. „В Росії (в Одесі), здається, почалася місцева епідемія психоаналізу”, – пише Фройд в 1912 р. у листі до Юнга [15, с. 495]. А ось уже в 1914 р. він детальніше характеризує поширення його доктрин: „В Росії психоаналіз відомий і поширений; майже всі мої книги, як і інших прихильників психоаналізу, перекладені російською. Але більш глибокого розуміння психоаналітичних учень ще не досягнуто” [12, с. 39].

Проте ці спостереження австрійського вченого базуються на обмеженій інформації. На початку ХХ ст. в Україні з'явилася промова лікаря І. Хмелевського „Патологический элементъ въ личности и творествѣ Фридриха Ницше”, опублікована у Києві 1904 р., де, з нашої точки зору, автор дав прогноз розвитку та застосування методу психоаналізу для практиків сучасності: „Отвѣтъ можетъ быть только одинъ: критеріемъ должно служить само произведение, безотносительно къ тому, кто его авторъ, здоровый или больной. Истинное и прекрасное можетъ быть создано какъ здоровымъ, такъ и психически ненормальнымъ человекомъ” [14, с. 79]. А вже тривалий час вважалося, що всі митці психічно хворі. Друкувалися також праці О. Потебні, який одним з перших розглядав проблеми психології творчості, а з 1907 р. по 1923 р. в Одесі, завдяки зусиллям А. Халецького, Є. Шевальова, Я. Когана та інших, видавалася єдина в Україні серія психоаналітичних праць „Питання теорії та практики психоаналізу”. З 1909 р. статтю „О психоаналитическом методе лечения (Теория Freud'a)” розпочав свою діяльність представник міжнародної аналітичної школи (за слова З. Фрейда) М. Вульф. Заслуговує уваги ще одна праця з аналізу психоаналітичної методики лікування – „О психоаналитическом методе лечения невротозов (по Freud'y)” (1910 р.), автором якої є лікар О. Гейманович. Варто зауважити, що до 1909 р. в Європі психоаналіз узагалі не був прийнятий, його розповсюдження розпочалося з 1910 р. Саме тому стаття О. Геймановича свідчить про високий розвиток Харківської школи психоневрології та „восприимчивости ею новых перспективных идей и методов терапии” [6, с. 17].

Осередками психоаналізу були чотири українські міста: Київ, Львів, Одеса, Харків. У цих містах у 20-х рр. ХХ ст. були створені основні заклади поширення психоаналізу в Україні: Український психоневрологічний інститут (1922 р.), Український інститут клінічної психіатрії і соціальної психогігієни (1926 р.) та

організована в 1932 р. на базі цих двох інститутів Всеукраїнська психоневрологічна академія.

Власне, діяльність членів цих наукових закладів започаткувала впровадження психоаналітичних досліджень у літературознавство. В 1916 р. побачила світ праця львівського літературознавця С. Балея „З психології творчості Шевченка”, яку по праву можна розглядати першим самостійним творчим дослідженням особистості і творчості українського поета. С. Балею обережний щодо застосування психоаналітичного методу до мистецтва загалом: „Ми вправі не хочемо стати тут на точці зору психоаналізи і признавати без застережень стійкість її теорії і методу її розсліду. Все таки здається нам, що приміненне загального способу психоаналітичного розсліду до аналізу артистичної творчості, а саме стремління іти як найдалше в глибину душі творця від його творів і відтак знову шукати дороги, що веде звідтам до сих творів – може кинути в дечім нове світло на творця і творчість” [1, с. 141]. Але його розвідка є прикладом накопичення знань з психоаналітичної науки, а особистість Шевченка постала у світлі складного, суперечливого психічного життя поета (дитяча трагедія, комплекс сирітства, ендиміонський тип любовних відношень, жіночість характеру поета, вразливість).

Іншою знаковою працею із досліджень особистості Шевченка з огляду на її психологічне підґрунтя стала стаття А. Халецького „Психоанализ личности и творчества Шевченко” (1926 р.). Халецький, як і Балею, надає великого значення образу матері, дівчини-покритки, глибоко досліджує відносини поета з батьком, акцентуючи увагу на тому, що „фиксация, а тем болем такая значительная, как у Ш. на матери, связывается либо с враждебными, либо с амбивалентными чувствами к отцу” [13, с. 237].

У дискурс психоаналітичних досліджень вписується також і патографія В. Підмогильного „Іван Левицький-Нечуй (Спроба психоаналізи творчості)” (1927 р.), в якій автор явно наголошує на недостатній обізнаності з теорію Фрейда, а, тим паче, на правильному вмінні застосовувати її в літературознавчих дослідженнях. У статті Підмогильний активно залучає дослідження біографії письменника, бо „конче треба знати не саму „офіційну” частину його життя, а й його інтимний побут, різні деталі та дрібнички вдачі” [10, с. 282]. Підмогильний довів, що дитячі сексуальні переживання та постать батька є ключовими для розуміння творчості письменника. Ця праця Підмогильного була

різко розкритикована свого часу Є. Перліним та згодом Н. Зборовською. Вони звинувачували автора в поверхності, недостовірності та схематичності, про що можна сперечатися.

Ще одним викладом, який став теоретичним підґрунтям сучасного застосування психоаналізу, є стаття Е. Берглера „Психоаналіз. Суть та значіння науки проф. З. Фрейда” (1923). Берглер по-новому роз’яснив основні постулати психотерапії, чітко окреслив значення науки психоаналізу не лише в ХХ ст., а й для наступного ХХІ ст.: „Ледве чи існує якась галузь історії культури та соціології, яку дійсно можна було б зрозуміти без психоаналізу. До того ж справа мається зовсім не так, що психоаналіз – це лікарська монополія. Кожний справжній знавець людей повинен принаймні хоч трохи вникнути в психоаналіз” [2, с. 206].

Проте у 30-х рр. ХХ ст. настав період цькування психоаналізу, неможливості його співіснування з марксистською теорією, він був підданий негативній критиці у статті С. Гаєвського „Фрайдизм у літературознавстві” і розглядався як „зародок непослідовости та безметоддя” [3, с. 264]. „Сто років без Фрейда” – саме так лаконічно і водночас красномовно означила українську культурну ситуацію другої половини ХХ століття С. Павличко: „Психоаналіз Зігмунда Фрейда, потім аналітична психологія Карла Юнга, потім Лаканова адаптація Фрейда до французького інтелектуального ґрунту, полеміка з Фрейдом структуралізму та феноменології, а також його комбінація з різноманітними способами аналізу культури – все це відбувалося без української інтелектуальної участі /.../ В Україні була своя дорога, без психоаналізу, і без Фрейда” [8, с. 565].

Повторне зацікавлення психоаналітичним літературознавством відбулося у 90-х рр. ХХ ст. Видана в Харкові в 1996 р. збірка наукових публікацій „Історія психоаналізу в Україні” висвітлює основні віхи розвитку психоаналізу на початку ХХ століття у Львові, Києві, Одесі, Харкові, передаючи духовну атмосферу, в якій вироблялися теоретичні проблеми аналітиків 1920-х років (актуальність цих проблем збереглася до наших днів). У цей час „установлюються и развиваются контакты с зарубежными психоаналитическими организациями, создаются психоаналитические общества, издается и переиздается соответствующая специальная литература” [5, с. 6]. Потреба нового осмислення методики психоаналізу в літературознавстві зумовлена трансформацією психоаналізу, набуттям національних форм, появою різних авторських концепцій.

Визначальною рисою сучасного українського теоретико-літературного дискурсу є те, що його наближення до історії, політики, соціології спровоковане необхідністю утвердження власної науки на тлі її відродження. Таким чином, в останні роки в Україні виходять праці С. Павличко, Н. Зборовської, М. Ільницької, Т. Гундорової, М. Моклиці, І. Жеребкіної, А. Печарського, О. Бідюк та ін. На сьогодні маємо певний комплекс психоаналітичних літературознавчих розвідок методологічного характеру. Так, широкий розголос психоаналіз здобув у колах феміністичного руху. Як пише Н. Зборовська, „лише на етапі розпаду радянського тоталітаризму виникла серйозна спроба інтегрувати фройдизм з літературознавчою наукою” [4, с. 336]. Першою спробою була монографія С. Павличко „Дискурс модернізму в українській літературі”, де авторка говорить про значення психоаналізу: „Неврози, навіть божевілля, вперше з’явилися на сторінках українських літературних творів. Божевілля людина, або, точніше, людина, яка стоїть на межі двох світів – „розумного” і „нерозумного” – не просто дедалі частіше привертає увагу письменників. Саме цей образ стає метафорою особистості нового модерного часу, а психоаналіз – способом пізнання цієї особистості” [8, с. 237]. Цієї ж думки дотримується Н. Зборовська, підкреслюючи, що психоаналітична теорія була не лише складовою модерністської культури, а й інструментом її тлумачення. Загалом саме С. Павличко вперше за тривалий час наважилася говорити про те, про що не могли сказати ні С. Балеї, ні А. Халецький у своїх напрацюваннях. Діяльність Павличко Н. Зборовська визначила як таку, „що руйнує канон, виносячи у центр дослідження маргінальні феномени: сексуальність, гомосексуальність, психопатію тощо” [4, с. 340].

Сама Н. Зборовська вперше в українському літературознавстві детально й концептуально обґрунтувала поняття психоаналітичного літературознавства, його терміни, підходи, методологію, а також презентувала власну концепцію коду української літератури через символічну теорію класичного психоаналізу, що приховує у собі код національної державності.

Важливу роль у формуванні психологічного літературознавства в Україні відіграли дослідження вчених діаспори, зокрема „Екзод Тараса Шевченка. Навколо „Москалевої криниці” Л. Плюща. Аналізуючи постать митця з точки зору релігійного психоаналізу, юнгіанства, він оживляє поета, жодним

чином не принижуючи його особистості. Уперше в літературознавчому дискурсі комплексно поєднано теорії класичного психоаналізу, аналітичної й індивідуальної психології з неофрейдистською концепцією неусвідомленого крізь призму духовного простору богослов'я (А. Печарський у своїй монографії „Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя”). Дослідження „Психоаналіз мікрообразів художнього тексту” О. Бідюк присвячене теоретичним аспектам прикладного психоаналізу, авторкою запропоновано та описано конструктивну методологію психоаналітичного дослідження художнього твору з виходом на мікрорівень, де, з одного боку, формується індивідуально-авторський стиль, а з іншого – розміщені образи зі складним психічним вмістом.

В Україні активно діють спеціалізовані заклади з вивчення та застосування психоаналізу. У 2000 році в Києві на базі Східно-Європейського інституту психоаналізу міста Санкт-Петербург заснований Міжнародний інститут глибинної психології, а у 2003 році – Українська асоціація психоаналізу. Цього ж року почав виходити у світ часопис „Психоаналіз”.

Однак відчувається брак практичного застосування методики психоаналітичної терапії до творів української літератури кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Озброївшись психоаналізом, сучасні автори створюють тексти, які варто було б інтерпретувати в рамках класичного теоретичного психоаналізу з урахуванням національної складової. Оскільки дієвість сучасної літератури визначається її терапевтичним ефектом, то письменники сучасності послуговуються психоаналітичними студіями як такими, що дозволяють їхнім творам описувати реальні проблеми життя. Кладучи в основу творів історії психічних хвороб, вони створюють тексти, спроможні допомогти реципієнту усвідомити всі складнощі реального життя. Реципієнт отримує цінні вказівки на шляху самопізнання та усвідомлення власних проблем і водночас вчиться бути собі самому психотерапевтом. Зокрема, сучасні українські письменниці (Н. Зборовська, О. Забужко, Є. Кононенко) інтерпретують історії хворих як наратив, що відбиває реальні проблеми життя. Психологічна травма для сторонніх очей стає очевидною лише тоді, коли закінчується трагедією. Слушний тут висновок А. Печарського: „Насамперед ми повинні усвідомити, що психоаналіз для українського літературознавця – це не „біла пляма”, яку потрібно заповнити, щоб із певних ідеологічно-національних

міркувань увійти у загальнокультурний дискурс нашого століття, й не нове поле для оригінальності, а передусім людяність, момент істини, гуманістичний процес, який, звертаючись до регресивного минулого індивідуума, прямує у його майбутнє, бо дає можливість відчувати і переживати себе, замислюватись, вивчати, досліджувати і внутрішньо оздоровлюватись, реалізовувати свої духовні потенціали” [9].

Отже, пройшовши складний шлях до повного прийняття, переосмислення та застосування в українських теоретико-методологічних і практичних літературних дослідженнях, психоаналітичний метод вартий того, щоби бути застосованим при аналізі сучасних художніх творів. На нашу думку, використання методу психоаналізу допоможе не лише літературознавцям у розумінні особистості та творчості митця, а й сучасному читачеві уникнути невротичних станів у його житті.

1. *Балей С.* З психології творчості Шевченка / Степан Балей // *История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 132–186.*
2. *Берглер Е.* Психоаналіз. Суть і значіння науки проф. З Фрейда / Едмунд Берглер // *История психоанализа в Украине / сост. И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 186–206.*
3. *Гаєвський С.* Фрайдизм у літературознавстві / Степан Гаєвський // *История психоанализа в Украине / сост. И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 260–268.*
4. *Зборовська Н. В.* Психоаналіз і літературознавство : [посібник] / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2003. – 392 с.
5. *Кривуля А. М.* Предисловие / А. М. Кривуля // *История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 6–7.*
6. *Кутько И. И.* Харьков в контексте истории украинского психоанализа / И. И. Кутько, Л. И. Бондаренко, П. Т. Петрюк // *История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 8–29.*
7. *Левчук Л. Т.* Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика : [навч. посібник] / Л. Т. Левчук. – К. : Либідь, 2002. – 255 с.
8. *Павличко С.* Теорія літератури / Соломія Павличко. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 679 с.

9. *Печарський А.* Методика психоаналітичної літературної інтерпретації в Україні: генезис, проблематика, нові перспективи [Електронний ресурс] / Андрій Печарський // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 44. – Ч. 1. – С. 248–254. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=18993>.
10. *Підмогильный В.* Иван Левицкий-Нечуй (Спроба психоаналізи творчості) / Валеріян Підмогильный // История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 280–293.
11. *Франко І.* Из секретів поетичної творчості [Електронний ресурс] / Иван Франко // Зібрання творів : у 50 т. / ред. колег.: М. Бернштейн та ін. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printout.php?id=27&bookid=13>.
12. *Фрейд З.* Я и Оно. Труды разных лет / Зигмунд Фрейд. – Тбилиси : Мерани, 1991. – 400 с.
13. *Халецкий А. М.* Психоанализ личности и творчества Шевченко / А. М. Халецкий // История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 230–239.
14. *Хмѣлевский И. К.* Патологический элементъ въ личности и творествѣ Фридриха Ницше / И. К. Хмѣлевский // История психоанализа в Украине / сост.: И. Кутько, Л. Бондаренко, П. Петрюк. – Харків : Основа, 1996. – С. 51–80.
15. The Freud-Jung Letters : The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung [Electronic resource] / ed. W. McGuire. – Londres : Hogarth, 1974. – 495 p. – Available at : <http://www.scribd.com/doc/78404737/The-Freud-Jung-Letters-The-Correspondence-Between-Sigmund-Freud-and-C-GJung#scribd>.

ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Светлана Николаевна Натяжко

orcid.org/0000-0003-2702-6481

natyazhkova@mail.ru

Аспирантка

Кафедра теории литературы и зарубежной литературы

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

Пр. Свободы, 13, 43025, г. Луцк, Украина

Аннотация. Подчеркивается важность и актуальность исследования психоаналитического нарратива. Представлены основные вехи становления и развития психоаналитических исследований в украинском литературоведении с начала XX до начала XXI века, обозначены основные этапы становления психоаналитической школы в Украине. Доказана целесообразность изучения психоанализа как метода исследования и интерпретации современной художественной литературы. Осуществлен подробный обзор критической литературы украинских исследователей XX – XXI века по применению психоанализа при исследовании личности и творчества писателей. Значительное внимание уделено работам, появляющимся в украинском теоретико-литературном дискурсе в последние годы, поскольку они позволяют расширить диапазон привлеченных в литературоведение психоаналитических исследований. Предпринята попытка анализа эффективности психоаналитической методологии. С этой целью предложено обратить внимание на произведения современной литературы, которые пишутся с заложенным в подтекст психоанализом. Во время исследований использовался дискурсивный метод исследований.

Ключевые слова: психоанализ, психоаналитический нарратив, психоаналитические исследования, психоаналитическая почва, украинский теоретико-литературный дискурс.

PSYCHOANALYTIC RESEARCH IN MODERN UKRAINIAN LITERARY CRITICISM

Svitlana Natiazhko

orcid.org/0000-0003-2702-6481

natyazhkova@mail.ru

*The Department of the Theory of Literature and Foreign Literature
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Prosp. Voli, 13, 43025, Lutsk, Ukraine*

Abstract. The article is devoted to the technique of psychoanalytic literary interpretation in Ukrainian literary criticism. The article deals with the importance and relevance of psychoanalytic narrative's research. The specificity of the adaptation of psychoanalysis to the Ukrainian cultural space is defined. The basic milestones in the formation and development of psychoanalytic research in Ukrainian literary criticism from the early XX to XXI centuries are given and the main stages of the psychoanalytic school in Ukraine are also outlined. The expediency of studying psychoanalysis as a method of research and interpretation of contemporary fiction literature is proved. The detailed review of Ukrainian researchers' critical works on the application of psychoanalysis in the study of the

writers' personality and creative works is realized to justify its use to contemporary literature. A lot of attention is paid to works that are appearing in Ukrainian literary and theoretical discourse in recent years (works of S. Pavlychko, N. Zborovska, M. Ilnytskyi, T. Hundorova, M. Moklytsia, I. Zherebkina, A. Pecharskyi, A. Bidiuk and others). They allow to extend the range of psychoanalytic studies involved in literary criticism. The main task of literature of recent decades is clearly outlined. An analysis of the effectiveness of psychoanalytic methodology is trying to be made. According to this aim it is proposed to pay attention to the works of contemporary literature that are written using the psychoanalytic implication (works of N. Zborovska, O. Zabuzhko, E. Kononenko). The discursive method is used in research.

Key words: psychoanalysis, psychoanalytic narrative, psychoanalytic studies, psychoanalytic background, Ukrainian theoretical and literary discourse.

References

1. Balei S. Z psykhol'ohii tvorchosty Shevchenka [From the psychology of Shevchenko's creative works]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 132–186. (in Ukrainian).
2. Berhler E. Psykhoanaliz. Sut' i znachinnia nauky prof. Z. Freida [Psychoanalysis. The nature and importance of Freud's science]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 186–206. (in Ukrainian).
3. Haievs'kyi S. Fraidyzm u literaturoznavstvi [Freudism in literary criticism]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 260–268. (in Ukrainian).
4. Zborovs'ka N. V. *Psykhoanaliz i literaturoznavstvo* [Psychoanalysis and literary criticism]. Kyiv, 2003, 392 p. (in Ukrainian).
5. Krivulia A. M. Predislovie [Preface]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 6–7. (in Russian).
6. Kut'ko I. I. Kharkov v kontekste istorii ukrainskogo psikhoanaliza [Kharkov in the context of Ukrainian history of psychoanalysis]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 8–29. (in Russian).
7. Levchuk L. T. *Psykhoanaliz: istoriia, teoriia, mystets'ka praktyka* [Psychoanalysis: history, theory, art practice]. Kyiv, 2002, 255 p. (in Ukrainian).
8. Pavlychko S. *Teoriia literatury* [Literature theory]. Kyiv, 2002, 679 p. (in Ukrainian).
9. Pechars'kyi A. Metodyka psykhoanalychnoi literaturnoi interpretatsii v Ukraïni: henezys, problematyka, novi perspektyvy [The technique of psychoanalytic literary interpretation in Ukraine: genesis, issues, new perspectives]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu, seriia filolohichna*, 2008, no. 44, p. 1, pp. 248–254. Available at: <http://litmisto.org.ua/?p=18993> (accessed 20 September 2015). (in Ukrainian).

10. Pidmohyl'nyi V. Ivan Levyts'kyi-Nechui (Sproba psykhoanalizy tvorchosti) [Ivan Levitskyi-Nechui (An attempt of psychoanalysis' creative works)]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 280–293. (in Ukrainian).
11. Franko I. Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti [From the secrets of poetic creative works]. In: *Zibrannia tvoriv*. Kyiv, 1981, vol. 31, pp. 45–119. Available at: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printout.php?id=27&bookid=13> (accessed 20 September 2015). (in Ukrainian).
12. Freid Z. *Ia i Ono. Trudy raznykh let* [Me and It. Works of different years]. Tbilisi, 1991, 400 p. (in Russian).
13. Khaletskii A. M. Psikhoanaliz lichnosti i tvorchestva Shevchenko [Psychoanalysis of Shevchenko's personality and creative works]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 230–239. (in Russian).
14. Khmelevskii I. K. Patologicheskyyi element v lichnosti i tvorchestve Fridrikha Nitsshe [The pathological element in the personality and works of Friedrich Nietzsche]. In: *Istoriia psikhoanaliza v Ukraine*. Kharkiv, 1996, pp. 51–80. (in Russian).
15. *The Freud-Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung*. Londres, 1974, 495 p. Available at: <http://www.scribd.com/doc/78404737/The-Freud-Jung-Letters-The-Correspondence-Between-Sigmund-Freud-and-C-G-Jung#scribd> (accessed 20 September 2015).

Suggested citation

Natiazhko S. Psykhoanalytychni doslidzhennia v suchasnomu ukrains'komu literaturoznavstvi [Psychoanalytic Research in Modern Ukrainian Literary Criticism]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2015, no. 91, pp. 220–233. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 15.10.2015 р.